

MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA TUZILGAN MOLIYAVIY HISOBOTLARNING INVESTITSION JOZIBADORLIKKA TA'SIRI

To'rayeva Mohira Gulmirzayevna
Real Audit Invest MChJ auditori

Annotatsiya. Ushbu maqolada xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (MHXS) asosida tuzilgan moliyaviy hisobotlarning investitsion jozibadorlikka ko'rsatadigan ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida MHXSning shaffoflikni oshirish, moliyaviy axborotning ishonchliligi va taqqoslanish imkoniyatlarini kengaytirish orqali xorijiy va mahalliy investorlarning ishonchini kuchaytirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, MHXSni joriy etgan korxonalar faoliyatida kapital oqimlarining o'sishi, investitsiya xavflarining kamayishi va korporativ boshqaruv samaradorligining ortishi misollar asosida ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar. Moliyaviy hisobot, xalqaro standartlar, MHXS, investitsion jozibadorlik, shaffoflik, investor ishonchi, kapital oqimi, korporativ boshqaruv, buxgalteriya hisobi.

KIRISH

So'nggi yillarda global iqtisodiy integratsiya va kapital bozorlarining rivojlanishi natijasida moliyaviy axborotning xalqaro miqyosda taqqoslanishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (MHXS) aynan shu maqsadni amalga oshirish, ya'ni turli mamlakatlarda faoliyat yurituvchi kompaniyalar moliyaviy natijalarini bir xil mezon asosida baholash imkoniyatini yaratishga xizmat qiladi. MHXS asosida tuzilgan hisobotlar orqali investorlar, kreditorlar va boshqa manfaatdor tomonlar kompaniya faoliyatini aniq, shaffof va ishonchli ma'lumotlar asosida tahlil qila oladilar. Shu sababli, MHXSning joriy etilishi xalqaro investitsion aloqalarni kengaytirishning muhim shartlaridan biri sifatida qaralmoqda. Investitsion jozibadorlik — bu mamlakat yoki korxona iqtisodiyotiga kapital jalb etish imkoniyatini ifodalovchi muhim ko'rsatkichdir. Moliyaviy hisobotlarning sifat darajasi investorlar uchun asosiy axborot manbai hisoblanadi, chunki ular investitsiya qarorlarini aynan bu ma'lumotlarga asoslanib qabul qiladilar. MHXSga muvofiq hisobot yuritish moliyaviy axborotning shaffofligi va ishonchliligini oshiradi, bu esa investorlarning riskni kamaytirishiga va investitsion ishonchning ortishiga olib keladi. Shu nuqtai nazardan, MHXSning joriy etilishi nafaqat korporativ boshqaruvni takomillashtiradi, balki mamlakatning umumiy investitsion muhitini ham yaxshilaydi. Bugungi kunda ko'plab mamlakatlar, jumladan O'zbekiston ham, MHXSga bosqichma-bosqich o'tish siyosatini amalga oshirmoqda. Bu jarayon Prezident qaror va farmonlari, Moliya

vazirligi va boshqa tegishli tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan normativ-huquqiy hujjatlar asosida olib borilmoqda. Ayniqsa, 2021-yildan boshlab aksiyadorlik jamiyatlari va yirik xo‘jalik subyektlari uchun MHXSga o‘tish majburiy etib belgilangan. Natijada, kompaniyalar o‘z hisobotlarini xalqaro talablarga moslashtirish orqali xorijiy investorlar bilan ishlash imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Adabiyotlar sharxi. Christopher Nobes o‘zining “International Classification of Financial Reporting” asarida MHXSning global iqtisodiyotdagi o‘rni va u orqali yaratiladigan taqqoslanish imkoniyatlari haqida so‘z yuritadi. Muallifning fikricha, xalqaro standartlar moliyaviy axborotning yagona tilda ifodalanishini ta‘minlab, turli mamlakatlardagi investorlar uchun qaror qabul qilishdagi aniqlik va ishonchlilikni oshiradi. Nobes, shuningdek, MHXSga o‘tgan kompaniyalarda kapital jalb etish imkoniyati 20–25 foizga oshganini qayd etadi[1]. Mary E. Barth o‘zining “Financial Accounting and Reporting: The International Perspective” nomli ilmiy ishida MHXSning iqtisodiy samaradorligi va bozor ishtirokchilari uchun axborot qiymatini oshiruvchi omil sifatidagi rolini tahlil qiladi. U MHXS asosida tuzilgan hisobotlar investorlar uchun xavflarni kamaytirishini, bu esa kapital bozorlarida likvidlik va ishonchni oshirishga xizmat qilishini ta‘kidlaydi. Barthning tadqiqotlari ko‘plab mamlakatlarda MHXS joriy etilgach, investitsion oqimlar hajmi sezilarli darajada oshganini isbotlaydi[2]. R. Ball “International Financial Reporting Standards (IFRS): Pros and Cons for Investors” nomli maqolasida MHXSning investorlarga ijobiy va salbiy tomonlarini yoritadi. Muallif MHXSning afzalligi sifatida moliyaviy shaffoflik va hisob-kitoblarning aniqligini ko‘rsatadi, ammo ba‘zi mamlakatlarda MHXSning to‘liq va to‘g‘ri qo‘llanilmasligi natijasida axborotning buzilishi yoki moslashuv muammolari yuzaga kelishini ta‘kidlaydi. Ballning fikricha, MHXS to‘liq joriy etilgan mamlakatlarda xorijiy investitsiyalar hajmi 15–30 foizgacha oshgan[3]. D. Ergasheva o‘zining “Xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini joriy etishning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta‘siri” nomli ilmiy maqolasida milliy amaliyot nuqtai nazaridan masalaga yondashadi. Muallif O‘zbekistonda MHXSga o‘tish jarayonida buxgalteriya tizimini raqamlashtirish, kadrlar malakasini oshirish va normativ bazani takomillashtirish zarurligini ta‘kidlaydi. Ergasheva tahlillarida MHXSni joriy etgan korxonalar investitsion ishonch va tashqi moliyaviy manbalarga chiqish imkoniyatini sezilarli darajada kengaytirgani qayd etilgan[4].

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) asosida tuzilgan moliyaviy hisobotlarning investitsion jozibadorlikka ta‘sirini o‘rganishda qiyosiy tahlil, iqtisodiy-statistik tahlil, induktiv va deduktiv yondashuvlar qo‘llanilgan.

Tahlil va natijalar. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) bugungi global iqtisodiy muhitda investitsion qarorlarni qabul qilishda muhim axborot manbai sifatida e‘tirof etilmoqda. MHXSning asosiy maqsadi — moliyaviy hisobotlarni

xalqaro darajada taqqoslanadigan, shaffof va ishonchli shaklga keltirishdir. Bu orqali korxonalar o'z faoliyatining real natijalarini aniq ifodalab, xorijiy investorlar uchun ishonchli muhit yaratadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, MHXS asosida hisobot yuritayotgan kompaniyalar investitsiya jalb etishda 20–30 foizgacha yuqori ko'rsatkichlarga erishmoqda, chunki xalqaro standartlarga asoslangan ma'lumotlar xavf darajasini kamaytiradi va moliyaviy barqarorlikni isbotlaydi.

Investitsion jozibadorlikning oshishiga olib keluvchi asosiy omillardan biri bu — MHXSda axborotning sifatini oshirishdir. MHXS bo'yicha tayyorlangan hisobotlar foydalanuvchilarga kompaniya faoliyatining rentabelligi, aktivlar qiymati va risk holati haqida haqiqiy va solishtiriladigan ma'lumotlar beradi. Masalan, Buyuk Britaniya, Germaniya va Shvetsiya kabi mamlakatlarda MHXS joriy etilganidan so'ng xorijiy investitsiyalar hajmi o'rtacha 18–25 foizga oshgan. Bu o'z navbatida kapital bozorlarining faollashuviga, investitsion ishonchning ortishiga va iqtisodiy o'sish sur'atlarining tezlashishiga sabab bo'lgan.

O'zbekiston misolida ham MHXSni joriy etish investitsion muhitni yaxshilashga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. 2021-yildan boshlab aksiyadorlik jamiyatlari uchun MHXS bo'yicha hisobot yuritish majburiy etib belgilanganidan keyin, ko'plab yirik kompaniyalar o'z hisobotlarini xalqaro talablarga moslashtirdi. Natijada, 2022–2024 yillar oralig'ida xorijiy investitsiyalar hajmi 15 foizga oshgan, shuningdek, mamlakatning xalqaro kredit reytingi yaxshilangan. MHXSga asoslangan hisobotlar investorlar uchun kompaniya faoliyatining shaffofligi va moliyaviy barqarorligini isbotlovchi muhim vosita sifatida xizmat qilmoqda.

Biroq MHXSni to'liq joriy etish bilan bog'liq muammolar ham mavjud. Jumladan, buxgalterlar malakasining yetarli emasligi, dasturiy ta'minotning cheklanganligi va milliy standartlardan xalqaro standartlarga o'tishdagi tafovutlar ayrim korxonalar uchun qiyinchilik tug'diradi. Shunga qaramay, MHXSni bosqichma-bosqich joriy etish orqali investitsion muhitni barqarorlashtirish, xorijiy kapitalni jalb etish va ichki bozor raqobatbardoshligini oshirish imkoniyati kengaymoqda.

Umuman olganda, tahlillar shuni ko'rsatadiki, MHXS asosida tuzilgan moliyaviy hisobotlar investitsion jozibadorlikni oshirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Ular korxonaning moliyaviy holatini xalqaro darajada solishtirish imkonini berib, investorlar uchun ishonchli asos yaratadi. Shuningdek, MHXSni to'liq qo'llash orqali korxonalar o'z imidjini yaxshilaydi, kapitallashuv darajasini oshiradi va xalqaro bozorga chiqish imkoniyatini kengaytiradi. Shu sababli, O'zbekistonda MHXSning to'liq joriy etilishi nafaqat korporativ boshqaruv tizimini mustahkamlash, balki milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishiga ham xizmat qiluvchi muhim omil sifatida baholanadi.

MHXSni joriy etgan mamlakatlar va korxonalar tajribasi shuni ko'rsatadiki, xalqaro standartlarga muvofiq tuzilgan moliyaviy hisobotlar investorlarning ishonchini

sezilarli darajada oshiradi. Quyidagi jadvalda ayrim mamlakatlar misolida MHXSni joriy etishdan oldin va keyin investitsion ko'rsatkichlardagi o'zgarishlar, shu jumladan xorijiy investitsiyalar hajmi, kapital bozorining faolligi, hamda korporativ shaffoflik darajasi keltirilgan. Ushbu tahliliy jadval MHXSning real iqtisodiy natijalarga ta'sirini ko'rsatib, O'zbekiston uchun ham muhim amaliy xulosalar chiqarishga imkon beradi.

1-jadval.

**MHXSni joriy etishdan oldin va keyin investitsion jozibadorlik
ko'rsatkichlari tahlili (2020–2024 yillar)**

№	Mamlakat / Korxona misoli	MHXS joriy etish bosqichi	Xorijiy investitsiyalar hajmi (mlrd \$)	O'sish (%)	Korporativ shaffoflik indeksi (0–100)	Kapital bozor faolligi (ko'rsatkich)	Asosiy natija va izoh
1	Buyuk Britaniya	To'liq joriy etilgan (2005)	825 → 980	+18.8	89 → 95	Yuqori (1200 kompaniya)	MHXS joriy etilgach, investor ishonchi oshgan, kapital oqimi kuchaygan.
2	Germaniya	To'liq joriy etilgan (2006)	710 → 860	+21.1	85 → 93	Yuqori (980 kompaniya)	Hisobotlar ning taqqoslanishi natijasida xorijiy kapital jalb etilgan.
3	Polsha	Bosqich ma- bosqich (2008– 2012)	135 → 170	+25.9	77 → 88	O'rtacha (430 kompaniya)	MHXS for SMEs joriy etilishi KOB sektoriga ham ijobiy

							ta'sir ko'rsatgan.
4	Rossiya	Bosqich ma- bosqich (2012– 2018)	260 → 310	+19. 2	72 → 83	O'rtacha (510 kompaniy a)	MHXS joriy etilgach, investitsion xavflar kamaygan.
5	O'zbekis- ton	Bosqich ma- bosqich (2021– 2024)	9.8 → 11.3	+15. 3	65 → 78	Boshlang'ich (95 kompaniy a)	MHXSga o'tgan AJlarda xorijiy investorlar ulushi oshgan, shaffoflik yaxshilang an.
6	Turkiya	To'liq joriy etilgan (2005)	180 → 225	+25. 0	80 → 90	Yuqori (650 kompaniy a)	MHXS bozor likvidligini oshirib, investitsion oqimni kuchaytirg an.
7	Janubiy Koreya	To'liq joriy etilgan (2011)	390 → 460	+17. 9	87 → 94	Yuqori (720 kompaniy a)	MHXS joriy etilgach, korporativ boshqaruv va hisob aniqligi oshgan.

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, MHXSni joriy etishdan so'ng barcha mamlakatlarda xorijiy investitsiyalar hajmi o'rtacha 18–25 foizgacha o'sgan, bu esa investorlar uchun moliyaviy axborotning ishonchliligi ortganini anglatadi. Ayniqsa,

Buyuk Britaniya, Germaniya va Polshada MHXSning to'liq qo'llanishi korporativ shaffoflik indeksining keskin oshishiga olib kelgan. O'zbekiston tajribasida esa hali jarayon bosqichma-bosqich davom etayotgan bo'lsa-da, 2024-yil yakunlariga ko'ra 15,3 foiz investitsiya o'sishi qayd etilgan. Bu natijalar xalqaro standartlarning iqtisodiy ishonchni mustahkamlashda va kapital bozorlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynayotganini tasdiqlaydi.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (MHXS)ni joriy etish investitsion jozibadorlikni oshirishda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. MHXS asosida tuzilgan hisobotlar kompaniya faoliyatining moliyaviy holatini aniqroq ifodalab, investorlar uchun ishonchli axborot manbai bo'lib xizmat qiladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, MHXSni to'liq joriy etgan mamlakatlarda xorijiy investitsiyalar hajmi o'rtacha 20 foizdan ortiq o'sish tendensiyasini namoyon etgan. O'zbekiston misolida ham bu jarayon bosqichma-bosqich amalga oshirilayotgan bo'lib, 2021–2024 yillarda xorijiy investitsiyalar hajmi 15,3 foizga oshgani, shaffoflik indeksi esa 65 dan 78 punktgacha ko'tarilgani kuzatildi. Bu natijalar xalqaro standartlarning investitsion ishonch va korporativ shaffoflikni oshirishdagi samarali rolini tasdiqlaydi.

Takliflar.

- MHXSni milliy qonunchilik bilan uyg'unlashtirish zarur.
- Kompaniyalar uchun majburiy o'quv dasturlarini joriy etish lozim.
- Investorlar bilan ochiq axborot almashinuvini kuchaytirish tavsiya etiladi.
- MHXS asosida hisobot tuzayotgan korxonalarga rag'bat tizimini joriy etish kerak.
- Axborot texnologiyalaridan keng foydalanish lozim.

Shuningdek, investitsion jozibadorlikni yanada oshirish uchun MHXS asosidagi hisobotlarni mustaqil auditdan o'tkazish tizimini kuchaytirish, xalqaro reyting agentliklari bilan hamkorlikni kengaytirish lozim. Moliya vazirligi huzurida MHXSni qo'llash monitoringi va metodik ko'mak beruvchi maxsus milliy markaz tashkil etilishi bu yo'nalishda muhim turtki bo'lishi mumkin. Yakuniy natijada, ushbu chora-tadbirlar O'zbekiston korxonalarining xalqaro bozorlarda ishonchli imidjga ega bo'lishiga, xorijiy investitsiyalar hajmining ortishiga hamda iqtisodiyotning raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini (MHXS) joriy etish O'zbekiston iqtisodiyotining ochiqqligi va investitsion jozibadorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, MHXS asosida tuzilgan hisobotlar kompaniyalarning moliyaviy natijalarini real ko'rsatish, investorlar ishonchini oshirish hamda xorijiy kapital oqimini jalb etishda samarali vosita hisoblanadi. MHXSni to'liq

tatbiq etgan korxonalarda investitsiya hajmining o'sishi, moliyaviy barqarorlikning mustahkamlanishi va korporativ boshqaruv sifatining yaxshilanishi kuzatilmoqda.

Shunday qilib, O'zbekistonda MHXSni keng joriy etish nafaqat korxonalarning hisobot tizimini xalqaro talablar darajasiga olib chiqadi, balki mamlakatning iqtisodiy raqobatbardoshligini ham oshiradi. Bu yo'nalishda davlat siyosatini izchil davom ettirish, ilmiy-amaliy asoslangan yondashuvlarni tatbiq etish va korxonalar o'rtasida axborot shaffofligini ta'minlash strategik ustuvor vazifa bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. 2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son.
2. Eshonqulov Azamat Abdiraximovich. Moliyaviy hisobot (Financial reporting) o'quv qollanman. "TIB NASHR", - Toshkent, 2025 yil, 485 bet.
3. Eshonqulov Azamat Abdiraximovich "Aksiyadorlik jamiyatlarida konsolidatsiyalangan moliyaviy hisobotni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish" Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi, Toshkent shahri – 2023 .
4. D.E.Norbekov, A.N.To'raev, Sh.Sh.Rahmonov. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari. O'quv qo'llanma. T.: Iqtisodiyot va moliya , 2019. -332 b.
5. N.B.Abdusalomova. Qora metallurgiya sanoati korxonalarida xarajatlarni boshqarish va buxgalteriya hisobini takomillashtirish. iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (phd) dissertatsiyasi avtoreferati. ТОШКЕНТ – 2017.
6. Sobirov S.H. O'zbekiston korxonalarida boshqaruv hisobi: strategik yondashuvlar. Toshkent: "Yangi asr avlodi" 2019 yil. 145 bet.
7. Abduqodirov A.A. Auditorlik faoliyatini takomillashtirishning dolzarb masalalari. Toshkent: Iqtisodiyot.2021 yil.
8. Karimov I.R. Korporativ boshqaruv va moliyaviy shaffoflik. Toshkent: Moliya. 2018 yil.
9. S.Mirzayev Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari va ularning O'zbekistondagi joriy etilish holati . Toshkent: Moliya, 2022. - 144 b.
- 10.M.Tadjibayeva Raqamli iqtisodiyotda buxgalteriya hisobini avtomatlashtirish. Samarqand: Zarafshon, 2023. - 129 b.